

Sait Çetinoğlu: Bir Osmanlı Komutanının Soykırım Güncesi

Posted on 29/11/2015

Türkiye'deki Ermeni kırımının çapraz sorgusuna Osmanlı komutanı Rafael de Nogales de katıldı. Osmanlı ordusunda önemli üst düzey görevlerde bulunan Venezüella'lı paralı asker olan Nogales'in, Dünyanın değişik yerlerinde çeşitli ordularla katıldığı savaşlar koleksiyonundan Osmanlı ordusundaki 4 yıllık deneyimi ve gözlemleri nihayet Yaba Yayınları tarafından Türkçe'de tam metin yayınlanarak Nogales'i[1] okurlarla buluşturdu.

Sofya Elçisi ve M. Kemal'in yakın arkadaşı (aslında fethi okyar'a mutemet adamı demek daha doğru olur, o sırada M. Kemal de Sofya'da askeri ateşedir) tarafından Osmanlı Ordusuna angaje edilen Nogales'in yazdıkları şu açılardan önemlidir: Birincisi Nogales, bir paralı askerdir, Nogales için hangi cephede ya da hangi tarafta olduğunun bir önemi yoktur. 1. Savaş sırasında Avrupa'daki herhangi bir orduda kendine yer bulamadığından Osmanlı ordusuna katılmış ve savaş boyunca Osmanlı Ordusunda Tugay kumutanı düzeyinde görev yapmıştır. İkincisi, Nogales Ermenilerin hayranı bir kişi değildir. Üçüncüsü, Nogales tehcirin başlangıcından itibaren soykırım sürecine tanıklık edecek bölge ve görevlerde bulunmuştur. Nogales'in tanıklığı tehcirin baştan sona içeriden birinin tehcir ve katliamların yoğun olarak uygulandığı bölgelerde üst düzey görevli birinin tanıklığı olup bu niteliği bakımından

emsalsizdir.

Nogales yukarıda da söylediğimiz gibi Ermeni hayranı biri değildir. Ermenilerle ilgili yargıları olumsuzdur. Günlüğünde Ermeniler için hiç de iyi sıfatlar kullanmaz. Bu bakımdan yazılarının tarafı olduğundan söz edilemez. Nogales gördüklerini neredeyse günü gününe resmetmiştir.

Nogales'in Hatırat'ı ittihatçıların sağlığında yayımlandığı ve yazdıklarına ilişkin herhangi bir itiraz sesinin de gelmemesi açısından da önemli bir nitelik kazanmaktadır. Nogales'in Hatırat'ının Ermenilerle ilgili bölümleri 1931 yılında Türkçe'ye de çevrilmiştir.

Tehcirin en yoğun olduğu dönemde tehcir bölgesindeki Osmanlı güçlerinin genel denetçiliği görevinde bulunan ve Van kuşatması sırasında topçu bataryalarını yöneterek kıyıma fiilen iştirak eden Nogales'in Ermenilerin yaşadığı trajedinin kendi deyimiyile resmi tanığıdır. Kendisi bunu; Ermeni toplu-kıyım ve zorunlu göçüne resmen tanık olmuş tek Hıristiyan olarak anlatmak isterim. Üstelik de o zamanlardaki görevim, [Batı] Ermenistan'daki Türk Güçlerinin genel denetçiliğiydi sözleriyle görevinin önemini ve gözlemlerinin paha biçilmezliğini vurgular.

İttihatçıların Hamid'ten ödünç aldıkları, Pan-İslamizmin kıyımdaki rolüne işaret eder. Din adamından başka her şeye benzeyen Şeyhülislam Hayri Efendinin Cihat fetvasının önemini vurgular; Bu fetva aynı zamanda Osmanlı Hıristiyan vatandaşlarının da yok edilmesinin de 'dinsel' temelini oluşturacaktır. Hamid dönemindeki Ermeni katliamlarında da din adamlarının fetva ve kışkırtmaları kırımları önemli boyutlara yükseltmiştir. Pan-İslamizmi kullanarak ulusal sınırları genişletmek, Ermenileri ve Osmanlı Hıristiyanlarını ortadan kaldırmak bahanesiyle halkı kandırdılar. Sözleri bu gerçeğin ifadesidir.

Nogales, Jöntürklerin, savaş sırasındaki Hıristiyan vatandaşlarına karşı uygulamalarıyla barbarlığın en alt düzeyine indiklerinin altını çizer. Günlüğünde şahit olduğu barbarlıkları

yazmaya elinin varmadığını söyler. Biz de Nogales'in günlüğünde şahit olarak yazdığı vahşet karşısında dehşete düştüğümüzden Ermeni halkının maruz kaldığı vahşetin örneklerini verirken seçici davrandığımızı özellikle belirtelim. O dehşeti yazmaya bizim de elimiz varmadı, parmaklarımız titredi.

Nogales günlüklerinde, Osmanlı Ermenilerinin maruz kaldıkları kırımların bir kronolojisini vererek; Dünya Savaşı çıkınca toplu kıyımlar yeniden başladı. 1914 yılından önce Türkiye'de yaşayan 2,5 milyon Ermeni'den 500.000'inin bile yaşadığından kuşkulu olduğunu ifade eder.

Nogales deneyimli bir asker olarak iyi bir gözlemcidir. Birlikte çalıştığı asker ve sivil yöneticileri gözlemlediği ve portresini çizdiği gibi, görev yaptığı bölgelerin de net fotoğraflarını çeker. 1915 Nisan başlarında daha tehcir başlamamıştır ancak Ermeniler bir şeyler sezilmektedir ve huzursuzdurlar . Erzurum'dan geçerken Ermeni halkının bu endişelerini gözler. Buradan başlayarak soykırım sürecinin tanığı olarak soykırımın güncesini tutacaktır.

Hınıs'la ilgili gözlemleri 1915 Nisan ayı ortalarıdır. Hınıs'taki Ermenilerde de aynı endişe vardır. Ve Nogales birkaç hafta sonra endişelerin gerçek olduğunun notunu düşer. Nogales Hınıs'ta gördüğü amele taburlarının durumunu da resmedecektir. Daha sonraki günlerde geçtiği yerlerdeki amele taburlarından yine söz edecektir. Siverek yakınlarında rastladığı Ermeni askerlerden kurulu amele taburları mensuplarının acı akıbetine tanık olur.

Muş'a geldiğinde bu kez yabancı misyonerlerin ve Ermeni liderleri endişeleriyle karşılaşacak, ancak onları avutarak sakinleştirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmayacaktır.

Kuşatmanın yöneticisi olarak Van direnişinin en önemli tanığı olacaktır. Nogales Van direnişini günü gününe kaydederek kuşatmayı ayrıntılarıyla anlatır. Van'a gidişinde Van yolu boyunca karşılaştıklarını anlatırken "Van'a giden kanlı yol" başlığını koyacaktır. Yol boyu

çetelerin katliamlarına şahit olur. Nogales Adilcevaz'daki provokasyonları anlatırken idarecilerin ikiyüzlülüğüne işaret ederek kıyımları yöneticilerin örgütlediğinin altını çizer. Yöneticiler çetelerin başında kendi yurttaşlarını katletmektedirler. Emrindeki askerleri çekerek çetelerin icraatını seyretmekten başka bir şey yapmaz. Adilcevaz'dan tekne ile Van'a geçerken karşılaştıkları karşısında artık şaşırmayacak kadar ortama alışmış ve duruma vakıf olduğunu görüyoruz. Nogales artık ortama uyum sağlamıştır. Silah sesleri deliksiz uyumasına engel teşkil etmediği gibi, bir taraftan kıyımlar yapılırken Kürt Şeyhleriyle kahvaltı etmekten geri kalmaz. Tanık olduğu bütün bu görüntüleri dudağında bir gülümsemeyle seyrettiği için okurdan özür diler. Nogales Van'a ulaştığında artık Yaptığımız karşılıklı dövüş veya raslantılara dayanan çarpışmalar değil düzenli bir kuşatmaydı dediği Van kuşatmasını yönetmektedir. Dağ toplarıyla birlikte Buyruğu altındaki birlikler aşağı yukarı bir tümeninki kadardır. Yani 10-12000 kişi kadar. Bu sayı, kuşatmanın başarısına göre talan ve çapul için azalıp çoğalan Kürtlere göre değişmektedir. Emrindeki jandarmaların da çoğu eski komiteci ve haydutlardı diyerek, kuşatma sırasında şahit olduğu barbarlıkları bir bir kaydeder.

Cevdet Bey'le[2] olan ilişkilerinden söz eder, Cevdet Bey'i şöyle tanımlar: Cevdet Bey, aslında insan biçiminde bir panterdi. Valinin maiyeti ile akşamları ziyafet sofrasının baş konuğudur.

Gündüz katliam yapıp gece kutlamalarını yapmaktadırlar.

Nogales Van kuşatmasının nasıl sona erdiğine şöyle bir değinerek, Enver'in damadı Cevdet Bey ve Enver'in amcası Halil Bey, Siirt, Bitlis, Muş ve Sason toplu-kıyımlarını gerçekleştirmek için kuzeye yürürlerken, o yeni bir görev için Halep yolunu tutar. Geçtiği yerler aynı zamanda tehcir/ölüm kervanlarının yoludur. Şahit olduklarını burada yazmaya cesaret edemediğimizi bir kez daha belirtelim. Vahşetin sınırı yoktur.

Yazarımız romantiktir de aynı zamanda, Sabah daha güzel olamazdı. Bu güzelliği, duman

çıkan yıkıntı haline gelmiş Hıristiyan köyleriyle leş kokuları bozuyordu diyerek yol boyunca rastladığı vahşetin sonuçlarını kaydedecektir.

Nogales sadece Ermenilerin kıyımını resmetmez, bölgedeki diğer kadim Hıristiyan topluluklarının ve önderlerinin başına gelen vahşeti de resmeder. Diyarbakır'da şahit olduklarını ayrıntılı olarak anlatır: Diyarbakır'a Mardin kapısından girdik. Birden fazla kez, atım ceset kokusundan kişnedi. Gözleri parlayan köpekler Ermeni evlerinin çevresinde dolaşıyorlardı. Kıyımın ekonomik sonuçlarını da gözler: Ermenilerin yok edilmesinden sonra, Diyarbakır çarşılarında işler durmuştu. Halı, deri, ipekli ve yünlülerin satıldığı yerlerde kimsecikler yoktu. İttihat ve Terakki savaşta olmasına rağmen doğal ekonomisini dinamitlemekten çekinmeyecek kadar gözünü karartmıştır.[3]

Gördükleri karşısında yargısı bir merkezden idare edilen bir soykırım organizasyonudur. Bu toplu- kıyımlar ve zorunlu göçler bir plana göre yapıldı. Sorumlu olan Sadrazam Talat Paşa ve altındaki sivil yetkililerdir. İmparatorlukta önce Ermenile'i, sonra Rumlar'ı ve diğer Hıristiyanlar'ı yok etmek istediler. Siirt'teki ve Cizre'deki toplu-kıyımlarda 200.000 Nasturi, Kildani, Yakubi Hıristiyan öldürüldü. Ankaralı Ermenilerin tamamı Papa'ya bağlı Katolikler'di. Onlar Gregoryanlar'dan bazıları gibi İslamiyeti kabul etmeyip sürgünü kabul ettiler.

Bu eylemlerde 1,5 milyon Hıristiyan yok oldu. Osmanlı sivil yetkilileri umursamadılar bile. Bunun kanıtı olarak, Talat Paşa'nın Amerikan Büyük Elçisi Mr. Morgenthau ile görüşmesinde 'Ne yani, toplu-kıyım mı? Beni eğlendiriyorsunuz' demesini gösterebiliriz.

Diyarbakır'da Dr. Reşit'in[4] katliamlarından ve Reşit'in vilayetindeki Ermenilerin yok edilmesinin üst kademelerin buyruğu olduğunu sözlerini seçerek sezdirirliğini, Urfa direnişinin, Zeytun ve Maraş'taki direnişlerin kırılmasında Alman topçularının rolünü vurgular: Güney Toros dağlarının kayalık dorukları ve Yukarı Mezopotamya'nın killi çölleri arasında Urfa, bir vahadır. Oradan 1915 Haziranı'nda geçtiğimde, çalışkan bir Ermeni

toplumu vardı. Bu Ermeniler zorunlu göç ettirileceklerini duyunca, topluca başkaldırdılar. Hıristiyan mahallesine sığındılar. Orada bir ay veya altı hafta Fahri Paşa ve kurmay başkanı Kont Wolfskehl Von Reichenberg'in güçlerine dayandılar. Birkaç ay önce Sultanın egemenliğine ilk başkaldıran Zeytun ve Maraş'taki isyanları Kont bastırıp, değerini göstermişti. Sözleri aynı zamanda Soykırımında Alman etkisini vurgular. Almanların soykırıma dahilleri Erkanı Harbiye Umumumiye Reisliğinden verilen resmi talimatlara dayanmaktadır. Bu da Ermeni Soykırımı ile Holokost arasında kadrolar açısından paralelliği vurgular.[5]

Yöneticilerin yolsuzluklarından ve şahit olduğu göçertilen Ermenilerin mallarına el koyma mekanizmalarını anlatır: Evler, araziler, çiftlikler oradaki devlet memurlarının elinde kalıyor, onlar da aralarında pay ediyorlardı. Zenginliğin beşte biri İstanbul'daki İttihat ve Terakki Partisi'ne gidiyordu. Ermeni mallarını paylaşma rezaleti, savaş başlayana kadar dürüst olan İttihatçılara, gasp hevesini verdi. Sel gibi akan altınlar, onları o kadar bozdu ki, daha güç elde edilir şeyleri istemeye başladılar. Savaşın ilk yılının sonunda, Harbiye Nezareti, Levazım Başkanı İsmail Hakkı Paşa'nın örgütlediği düzenli toptan hırsızlıkla, Ermeni malları pay edildi. Sözlerinden tehcirin sonuçlarını görmek mümkündür.

Tehcir konvoylarındaki kurbanları resmeder. Kurbanlar çaresizlik içindedirler: Zaman geçtikçe göçler hem sıklıkta, hem de hacimde arttı. Ağustos sonunda Mamure'nin önünde her tip aracın sonsuz uzunluğu görülüyordu ve etraflarında zavallı insanlar yürüyordu. Sıra'nın arkalarında yürüyemeyenler vardı. Ailelerine bağırıyolar, sonra yola düşüp ölüyorlardı. Yaşlı bir adam yada kadın görüyordum, zayıf kollarında bir çocuk taşıyordu. Herhalde torunu yada torun çocuğuydu. Kardeşlerini taşıyan, yara kaplı çocuklar görüyordum. 80 yaşında yaşlılar görüyordum... Bazıları açlıktan ot çiğniyorlardı... Halep'e vardıklarında göç edenlerin bir çoğu, kapıdan kapıya gidip, ekmek dileniyorlardı... Geceyi açıkta geçiriyorlardı veya Kadme'de olduğu gibi, tel örgüyle çevrili sağlıksız kamplarda, hayvan sürüsü gibi bir arada yatıyorlardı. Doğal olarak bu toplama kampları, hızla tifüs ve çiçek gibi bulaşıcı hastalıkların merkezi oldular. Bulaşıcı hastalıklar çoğaldıkça, kamplar ve yollar cesetle doldu ve çölden sırtlanlar geldi... Bir olay hatırlıyorum; Annesinin yanında uyuyan bir bebeği

hayvanlar yediler. Anne uyandığında aklını kaçırdı. Hastanemizin kapısında çocuğun parçaları elinde bağırmaya başladı... Mamure vadisinin en çalışkan misafirleri bir kurt sürüsüydü

Eşkiya jandarmalarla ya da komutanlarla bir olmuş zavallıları soymaya devam etmektedir. Ermeniler bu kişiler için birer altın madenidir: Eşkiyanın Jandarmalarla veya yarbah Agah Bey'in ortaklarıyla anlaşıp, göç kafilesini ormana götürdükleri ve orada bekleyen eşkiyanın onları iç çamaşırlarına kadar soyduğu olaylar az değildir. Bu haydutların cesareti çoktu... Bir gece Memure'de silah sesleri ve bir gürültüyle uyandım. Nöbetçilerden birine sordum. 'bir şey değil Beyim, bizim çocuklar' dedi. Gün doğarken yanımızdaki şosede, birçok ceset ve devrilmiş arabalar gördüm... Halep, dilenciler ve sokakta yüzlercesi ölen hastalarla dolmuştu. Bazı günler ölenleri mezarlara taşımaya cenaze arabaları yetmiyordu.

Yoldaki talan, zulüm ve ölümden kurtulanları menzilde bir başka ölüm beklemektedir: Halep'in merkez semtleri bir çeşit morga dönüşmüştü. Göç edenler Suriye ve Mezopotamya çöllerinde tifüs ve başka bulaşıcı hastalıklar getiriyorlardı. Her tarafta açlıktan islete dönmüş insanlar yürüyordu.

Nogales paha biçilmez tanıklıkları ve gözlemleriyle Türkiye'deki okurlarıyla soykırımın çapraz sorgusuna katılan önemli bir tanık ve gözlemcidir. Nogales'in yazıları soykırım sürecinde soykırımın güncesidir.

Dipnotlar:

[1] Rafael de Nogales, Osmanlı Ordusunda Dört Yıl (1915-1919), Çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları 2008, 304 shf.

[2] Enver'in eniştesi olduğundan paşa yapılan Cevdet, Enver'in kızkardeşinden boşanınca paşalık ünvanı alınması için kararname hazırlanacaktır. Cevdet (Belbez) Kemalist dönemde

İzmir’de eski ittihatçılarla birlikte ticaret yaparken karşımıza çıkmaktadır

[3] İttihat ve Terakki’nin bu tavrı yani doğal ekonomisini savaş içinde dinamitlemesinin saikleri, Ekonomik ve Kültürel Soykırım Varlık Vergisi 1942-1944 adlı çalışmada iktidar fetişizmi başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir (Belge yayınları)

[4] Dr. Reşit, Bedirhanilerin damadı olması diyarbakır bölgesinde Soykırım sürecinde Kürtleri kolayca suç ortağı yapabilmesinde önemli bir kolaylık sağlamıştır

[5]“Anadolu’dan ve başka cephelerden çeşitli imha deneyimleri ile Almanya’ya dönen ve Frei Korps / Özgür Birlikler diye adlandırılan oluşumları yaratan gruplar, önce Sosyalist Alman Devrimini bastırmak ve Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg gibi önderlerini katletmek için kullanıldılar. Bunlar daha sonra ilk Nazi oluşumlarına dönüştü. Bir çok bakımdan gerek Türk cephesi, gerekse, Alman cephesi birbirinin ilham kaynağı oldu.” Ragıp Zarakolu - Soykırım Kavramı, BM Soykırım Sözleşmesi ve TCK’da Yeralan Soykırım Kavramı

Kaynak: birikimdergisi.com